

RAPORT DE CERCETARE ARHEOLOGICĂ PRIVIND OBIECTIVUL DE LA SUSANI, COM. TRAIAN VUIA, JUD. TIMIȘ. PUNCT: GRĂMURADA DE LA JUPANI¹

*Dragoș Diaconescu**, *Victor Bunoiu***, *Alexandru Hegyi****, *Răzvan Pinca*****, *Aurelian Rusu******, *Robin Quatert******, *Iulian Leonti******, *Sofia Bertea******

Archaeological report regarding the research from the site Grămurada de la Jupani, Susani, Traian Vuia comune, Timiș county

Abstract: The 2018 research campaign from Susani-Grămurada de la Jupani has targeted the western sector of trench S1/2017–2018. Thus, this research unit was finalized. Seven unauthorized excavations were noticed in the central area of the mound. The most important feature from this research stage is labeled as C.11 and it is a cremation deposition containing charcoal and cremated bones combined with several artifacts such as: small metal items and parure objects (bronze and gold), faience beads and pottery. The pottery display all the characteristics of the Susani cultural group as it was defined based on the results from Susani-Grămurada lui Ticu. Above all these items were deposited (buried) bones belonging to a large herbivore mammal. The feature C.11 is, from stratigraphical point of view, later than the edification of the mound, its upper part being completely disturbed by a bio-perturbation and by two of the unauthorized excavations.

Keywords: mound, the bronze age, cremation, funeral, Susani

Cuvinte cheie: movilă, epoca bronzului, incinerare, funerar, Susani

Scurtă prezentare a sitului

Situl arheologic Susani-Grămurada de la Jupani (cod RAN sit: 159124.03) face parte din grupul de cinci movile situat pe latura nordică a localității Susani (com. Traian Vuia, jud. Timiș). Movila numită Grămurada de la Jupani este situată pe malul drept al pârâului Glavița, chiar pe marginea primei terase neîndubabile a acestuia¹ (vezi **Harta 1**).

În 1974 Ioan Stratan indica valorile dimensionale pentru „...movila... de la Jupani” ca fiind 80–90 m în diametru și circa 10 m înălțime². Cercetările întreprinse în movila Grămurada lui Ticu între anii 1964–1973 de către Ion Stratan și Alexandru Vulpe au fost valorificate printr-un studiu publicat în 1977 în *Præhistorische Zeitschrift*. Aici, Grămurada de la Jupani este menționată și cartată, dimensiunile oferite fiind de cca. 60 m diametru și cca. 4 m în elevație³. În 1983 Maria Moroz Pop publică informații despre această movilă, utilizând toponimul propus de I. Stratan, oferind și valori dimensionale (100 m

¹ Acest studiu este în fapt raportul de cercetare a campaniei 2018, raport care din varii motive care țin strict de organizarea și editarea volumului *Cronica Cercetărilor Arheologice* nu a ajuns să fie publicat în *Cronica Cercetărilor Arheologice* din România. Campania 2018, București/Sibiu, 2019.

* Muzeul Național al Banatului Timișoara, str. Martin Luther 4 (Bastion Theresia), Timișoara; e-mail: goshu_d@yahoo.com.

** Direcția Județeană pentru Cultură Timiș, str. Augustin Pacha 8, Timișoara; e-mail: victor.bunoiu@gmail.com.

*** Universitatea de Vest Timișoara, Bd. Vasile Pârvan 4, Timișoara; e-mail: alexandru.hegyi@e-uvt.ro.

**** Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă Plastică Lugoj, str. N. Bălcescu 2, Lugoj; e-mail: razvanioanpinca@gmail.com.

***** Cercetător independent, Alba-Iulia; e-mail: rusu_aurelian@yahoo.co.uk.

***** University at Buffalo, State University of New York, 12 Capen Hall, Buffalo, New York, e-mail: robinqua@buffalo.edu

***** Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș, Piața Gen. Ioan Dragalina 2, Caransebeș; e-mail: iulianleonti@gmail.com

***** Direcția Județeană pentru Cultură Timiș, str. Augustin Pacha 8, Timișoara; e-mail: sofiaberte@yahoo.com.

¹ Diaconescu *et al.* 2018, 131.

² Stratan 1974, 2.

³ Stratan, Vulpe 1977, 28, 29, Abb. 1.

Harta 1: Harta movilelor de la Susani. Cu cifra 3 e desemnată Grămurada de la Jupani

în diametru și 10 m înălțime)⁴. Florin Medeț și Ion Bugilan publică în 1987 informații despre acest obiectiv arheologic, atribuindu-l însă satului Jupani și oferind toponimul de *Gomilă*. Valorile dimensionale publicate de cei doi autori variază între 80 și 100 m pentru diametru și între 5 și 10 m pentru înălțime⁵.

După publicarea lucrării semnată de Medeț și Bugilan în 1987, această movilă nu s-a mai bucurat de un interes deosebit, Sabin Adrian Luca reușind în anul 2006 prin

publicarea repertoriului arheologic al Banatului românesc să „creeze” două movile (una atribuită satului Jupani numită *Gomilă* sau *Grămurada* și una satului Susani numită *Grămurada de la Jupani*)⁶.

Între anii 2002 și 2006 Petru Rogoza a întreprins cercetări într-o movilă de pământ aplatizată aflată în imediata vecinătate a obiectivului arheologic discutat de noi în aceste rânduri. Această mică movilă nu a fost regăsită în literatura de specialitate și nu este inclusă nici în RAN. Materialele descoperite au fost încadrate în Hallstatt A1⁷.

Ținta principală a fost cercetarea zonei afectate în 2015 de căutătorii de comori, realizarea cercetărilor non-invasive (de magnetometrie și topografie electrică) și a unui plan topografic cât mai precis al movilei în sine, având în vedere faptul că movila era acoperită de o pădurice extrem de deasă. Astfel, la acest moment putem spune că *Grămurada de la Jupani* are o înălțime de 4 m și un diametru maxim de 44 m (pe axa E-V), fiind situată chiar pe fruntea terasei neîndubabile ce mărginește pârâul Glavița către nord⁸.

Scurtă descriere a rezultatelor campaniei 2017

Unitatea de cercetare a fost determinată de o intervenție neautorizată efectuată mecanizat în cursul anului 2015⁹. Astfel a rezultat o secțiune cu o lungime de 16,40 m și o lățime de 2,7 m. Caroierea a fost făcută dinspre latura de est, începând cu caroul 1. Dimensiunile carourilor au fost de 2 × 2,70 m. În zona carourilor 4, 5, 8 și parțial 9 (dimensiunile acestui carou au fost de 0,40 × 2,70 m) situația arheologică primară a fost complet afectată, implicit orice observație la nivel de grundriss fiind compromisă. Observații pertinente au fost făcute în carourile 7, 6, 3, 2 și 1.

Stratigrafia sectorului estic al secțiunii S1/2017–2018 este formată din 10 niveluri/pachete de niveluri. Pachetele de niveluri sunt cele mai de jos elemente componente ale stratigrafiei movilei, mai precis cele etichetate ca și 9 și 10. Pachetul 9 formează miezul acestei movile și conține 7 niveluri, iar pachetul 10 este format din două niveluri.

⁴ Moroz-Pop 1983, 481, nr. cat. XXVI/3. Într-un raport de cercetare arheologică preliminară efectuată în zona Glavița-Surduc, nepublicat din păcate, întocmit în 1988, Maria Moroz-Pop reevaluează aspectele dimensionale ale Grămuradei de la Jupani, indicând valorile dimensionale 15 × 20 m pentru diametru și 8 m înălțime – vezi Moroz-Pop 1988, 4, nr. cat. 6.

⁵ Medeț, Bugilan 1987, 143. Valorile dimensionale sunt indicate ca fiind preluate din literatura veche.

⁶ Luca 2006, 238, nr. cat. 571/2a (citând Moroz-Pop 1981, 481) și Luca 2006, 153, nr. cat. 327/1a (citând Medeț, Bugilan 1987, 143 – text preluat integral din sursa menționată). Dacă autorul ar fi citit și trimiterile bibliografice făcute de F. Medeț și I. Bugilan în opera citată, la pagina 143 ar fi regăsit-o și pe ultima dintre ele „Moroz, 1983, 481, XXVI, 3” aspect ce i-ar fi indicat clar că este vorba de *Grămurada de la Jupani* numită de Medeț, Bugilan 1987 ca și *Gomilă* pe baza informațiilor primite de la localnici; autorii citați fac referire la termenul de *Grămurada* în directă relație cu cele scrise de Moroz-Pop 1983, 483, catalogând termenul respectiv ca și un „barbarism”.

⁷ Informație amabilă dr. Răzvan Pinca.

⁸ Diaconescu et al. 2018, 131.

⁹ *Ibidem*.

Au fost identificate 8 complexe arheologice, dintre care C.4, C.5, C.6 și C.7 sunt complexe adâncite de tipul gropi de stâlp, complexe C.1, C.3 și C.8 complexe adâncite în umplutura cărora au fost identificate cărbune de lemn și oase calcinate fragmentare, iar complexul C.2 ca și depunere de oase umane incinerate împreună cu fragmente de lut ars și cărbune de lemn, sub foină de strat¹⁰. Toate aceste complexe au fost amenajate în directă relație cu nivelul 10 (nivel sub forma unei pojghițe de culoare brun-roșcată) și sub-nivelul 10a (practic baza nivelului 10), niveluri ce practic stau la baza edificării movei în sine și au fost suprapuse în mod direct de nivelurile imediat superioare.

Cercetările non-invasive au constatat în magnetometrie și tomografie electrică, ambele activități fiind desfășurate sub coordonarea lui Alexandru Hegyi. Ambele au vizat și spațiul exterior al movei, în special pe latura vestică și nord-vestică. Cantitatea mare de gunoi menajer contemporan, abandonată spre pârâul Glavița (*i.e.* est și sud-est) a făcut imposibilă abordarea acestei laturi prin metodele menționate. Ambele metode au avut de suferit în zona centrală a movei datorită stratului gros format din niveluri/lentile de lut depuse pentru a construi movila în sine, dar au relevat un aspect extrem de important. Movila este circumscrisă de un șanț cu o lățime de aproximativ 1,5 m, diametrul cercului descris de șanțul menționat fiind de 44 m. Respectivul șanț este într-o strânsă legătură cu delimitarea spațiului de desfășurare a activităților ce au dus la generarea platformei de la baza movei (nivel 10a și 10), acoperirea acestei platforme fiind făcută practic cu movila în sine.

Din caroul 8, zona profilului sudic a fost prelevată o probă de cărbune de lemn și a fost trimisă la laboratorul IFIN-HH din București pentru datare AMS. Valoarea *mean* a datei calibrate obținute este de 1398 cal BC, valoare 1σ fiind 1450–1385 cal BC, dată ce se înscrie între valorile etapei C2 a Epocii Bronzului. Nivelul 10 și baza sa sub-nivelul 10a de la *Grămurada de la Jupani*, cu excepția cantității de oase calcinate descoperite, seamănă extrem de bine cu nivelurile I și II așa cum au fost descrise în cadrul sitului/movei de la *Grămurada lui Ticu*¹¹.

Campania 2018

Perioada de desfășurare a cercetărilor a fost între 1.07.2018–31.07.2018. Cercetarea s-a efectuat sub tutela Universității de Vest din Timișoara, în baza autorizației de cercetare nr. 126/20.04.2018. Echipa de cercetare a fost formată din 5 arheologi (1 expert, 3 specialiști, 1 debutant), 1 doctorand de la Buffalo University pentru studiul oaselor calcinate, 2 masteranzi și 2 studenți. Ținta principală a campaniei a fost cercetarea tronsonului vestic al secțiunii S1, tronson decopertat în campania 2017.

Tronsonul vestic de cercetare a avut capătul estic în zona mediană a caroului 9, capătul său vestic fiind marcat de limita apuseană a caroului 22, astfel lungimea sa având 27 metri. Observațiile făcute în zona centrală a movei, completate de cele din campania 2017, ne permit să afirmăm că, pe ductul unității de cercetare S1/2017–2018, zona centrală a movei (carourile 8–10 în mod total, carourile 11–12 parțial) a fost afectată de șapte intervenții neautorizate. Ultimele două dintre aceste acțiuni (*i.e.* cele mai recente, din considerente stratigrafice) au putut fi datate, prin datele de expirare inscripționate pe recipiente de plastic și aluminiu descoperite în umplutura celor două intervenții neautorizate, în anii 2010 și 2015. Toate aceste acțiuni au dus la formarea, ușor excentric față de centrul movei, a unei alveolări puternice, ce a devenit extrem de vizibilă o dată cu defrișarea movei în campania 2017. În peretele vestic al acestei alveolări, a fost surprinsă o bio-perturbare ce a afectat zona extrem vestică a caroului 11 și zona caroului 12, la adâncimea de cca. 2 m, imediat sub intervenția I.7 (intervenție numită provizoriu, în cadrul cercetării de teren, complexul C.9).

Totodată, în zona centrală a movei (limita de vest a caroului 10 și colțul de nord-est al caroului 11) a fost observat complexul C.12, complex mai târziu decât momentul edificării movei, dar mai timpuriu decât cea mai veche intervenție neautorizată (numită de noi I.4). Complexul C.12 prezintă două lentile de umplere și este intersectat și/sau suprapus de intervențiile I.7 și I.4. Materialul arheologic din cadrul complexului C.12 este foarte sărac și constă în câteva fragmente ceramice, care din punct de vedere tipologico-morfologic, se pot încadra larg în cadrul ceramicii medievale târzii (post secol XVI). Chiar dacă am considerat această unitate stratigrafică drept un complex arheologic, dată fiind vechimea sa

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, 132.

Imagine cu sectorul vestic al secțiunii S1/2017–2018, cercetat în campania 2018

în succesiunea stratigrafică a intervențiilor neautorizate din centrul movilei, precum și materialele arheologice pe care le conține, considerăm că ea face parte din categoria „braconajelor”, practicate de căutătorii de comori de-a lungul vremii.

În jumătatea nordică a carourilor 11 și 12, tăiat de complexul C.12 înspre nord-est, de intervenția I.7 în partea sa superioară și de bio-perturbarea menționată, a fost identificat, la adâncimea de 2,40 m complexul C.11 de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite. Complexul a fost surprins și cercetat parțial, el fiind suprapus de profilul nordic al S1/2017–2018.

Tronsonul cercetat avea forma unui tra-

pez, singura latura completă având orientarea ENE-VSV, ea formând unghiuri drepte cu celelalte două laturi, parțial surprinse și cărora nu li s-a putut determina lungimea, ele „întrând” sub profilul nordic al unității de cercetare. Patru niveluri de umplere ale acestui complex au putut fi identificate. Nivelul superior, de culoare brun-deschis, dens, lutos nu conținea materiale arheologice. Următorul nivel, al doilea în succesiunea stratigrafică de sus în jos, de culoare gălbuie, extrem de dens de asemenea se remarcă și el prin lipsa materialelor arheologice. Nivelul al treilea, de culoare brun închis, dens, lutos a fost surprins doar în colțul de nord-est al tronsonului cercetat din complexul C.11. În cadrul acestui nivel, în mod special în partea sa inferioară, au fost identificate materiale ceramice, într-o pondere moderată, pentru un complex preistoric. Nivelul al treilea acoperea complet, subțindu-se vizibil spre vest, o lentilă de arsură cu o grosime maximă de 5 cm. Această lentilă prezenta în cadrul său fragmente de cărbune de lemn, oase calcinate, sporadic fragmente ceramice, mărgel de calcar/faianță (vezi **Foto 6**) și piese metalice de mici dimensiuni (vezi **Foto 5**). Sub acest nivel de cenușă, se afla dispus nivelul al patrulea, inferior, de culoare brună, dens lutos. Acest nivel nu conținea materiale arheologice și era de grosimi variabile între 1 cm și 10 cm, uneori mult mai consistent spre zona profilului nordic la S1/2017–2018. Partea inferioară a acestui nivel era marcată de prezența unei lentile brun-roșcate de natură organică (posibilă rogojină), ce era dispusă pe marginile săpate la momentul amenajării C.11. În directă relație cu această lentilă de natură organică este și așa-numitul complex C.10 identificat la adâncimea de 2,50 m în caroul 12 și interpretat inițial ca un complex distinct, relația directă cu lentila vizibilă și pe profilul nordic fiind indubitabilă. În zona mediană a complexului C.11 și „întrând” sub profilul nordic al secțiunii, o depunere de oase, neincinerate, ce nu erau dispuse în conexiune anatomică clară. Aspectul general al acestora precum și identificarea pe latura de est a C.11 a unui maxilar ce prezenta încă dentiția, s-a putut stabili că era vorba despre un mamifer ierbivor de talie mare. Depunerea de oase era suprapusă direct de nivelul al patrulea de umplere al complexului C.11 și în zona central sud-vestică de nivelul de arsură descris mai sus. La rândul ei, această depunere suprapunea direct lentila de natură organică de la baza nivelului al patrulea. În colțul de nord-est al tronsonului cercetat din C.11, lentila de natură organică suprapunea în mod direct o alveolă de formă oval-alungită, cu axa longitudinală pe direcția NV-SE, ce prezenta o adâncitură spre capătul de NV. Această alveolă era umplută cu un nivel de arsură (numit de noi nivelul inferior de arsură), nivel ce conținea din punct de vedere al culturii materiale aceleași tipuri de obiecte ca și nivelul superior de arsură, dar într-o cantitate mai mare, în directă corelație cu raportul dintre volumele de arsură ale celor două niveluri (vezi **Foto 4** pentru o parte din piesele de bronz identificate în acest nivel). Aspectul morfologico-tipologic al ceramicii identificate (vezi **Foto 1–3**) prezintă bune analogii cu materialul ceramic identificat în cadrul depunerilor 6, 7 și 8 din *Grămurada lui Ticu*, movilă situată tot pe teritoriul administrativ al satului Susani și cercetată în anii '70 ai secolului al XX-lea¹².

¹² Stratan-Vulpe 1977.

Această descoperire a stat la baza definirii grupei Susani¹³, grupă culturală văzută ca fiind contemporană cu grupele Bobda, Ticvaniu Mare-Karaburma III, Moldova Nouă și plasată la un orizont cronologic relativ Hallstatt A₁-A₂, cu o valoare a cronologiei absolute fixată între cca. 1150–1050 cal BC¹⁴.

Din punct de vedere stratigrafic complexe C.11 și C.13 taie nivelul de la baza movilei, profilul martor păstrat temporar pe axa N-S și documentat fotografic arătând că C.11 „taie” complexul C.13, intersecția dintre aceste două complexe fiind observabilă în caroul 11 (jumătatea vestică) în colțul de SV al complexului C.11 și colțul de NV al complexului C.13. Acesta din urmă este suprapus de profilul sudic al secțiunii S1, în zona carourilor 10 și 11 și are o formă trapezoidală în grundriss. Observațiile efectuate pe profilul sudic și în zona grundului ne arată că și complexul C.13 este mai târziu decât edificarea movilei propriu-zise. Două fragmente ceramice atipice, de mici dimensiuni au fost identificate în umplutura acestui complex, nepermițându-ne o încadrare cronologică relativă pe criterii legate de morfo-tipologia ceramicii. Ce este clar, este că acest complex se încadrează între edificarea movilei, ca și *terminus post quem* și datarea complexului C.11 ca și *terminus ante quem*.

Edificarea movilei propriu-zise de la Susani – *Grămurada de la Jupani* este, așa cum s-a observat și în campania 2017, în strânsă legătură cu amenajarea unei platforme (*nivelul 10a*) a cărei suprafață orizontală (*nivelul 10*) a fost utilizată pentru amenajarea mai multor structuri interne delimitate prin șiruri de stâlpi de lemn, demontate o dată cu construirea movilei și cu depunerea de oase calcinate împreună cu cărbune de lemn și fragmente de lut ars. Dacă în 2017 am considerat zona centrală (raportat la planimetria movilei) a acestui *nivel 10* ca fiind una arsă, observațiile mult mai bune din tronsonul vestic al S1 ne-au arătat că suprafața sa de culoare brun-roșcată nu este datorată arderii, ci resturilor de materie lemnoasă (așchii, frunze, ramuri) depuse pe suprafața acestui nivel. În zona de contact dintre carourile 15 și 16, dispus pe direcție NNV-SSE, a fost observat un aliniament de gropi de stâlp (numite S.1-S.8), gropi vizibile în momentul îndepărtării bazei nivelului 9 și implicat a șpăcluirii nivelului 10. Aceste gropi de stâlp nu pot fi puse în legătură directă cu aliniamentul din caroul 3 creat de complexe (C.4-C.7) din campania 2017, un eventual pandant al acestui șir de gropi (S.1-S.8) fiind posibil în zona carourilor 4 și 5, zonă însă afectată iremediabil de intervenția neautorizată din 2015 (numită de noi I.1). Aceste aspecte ne permit să considerăm, subliniind caracterul preliminar al acestei observații că este foarte posibil să avem de-a face cu cel puțin două structuri demarcate prin alinamente de stâlpi de lemn, legate în mod direct de platforma de lut ce precede edificarea movilei de pământ (nivelurile 10 și 10a).

Nu în ultimul rând, în cadrul complexelor identificate în cercetarea tronsonului vestic al secțiunii S1 trebuie să menționăm Șanțul 1, complex arheologic identificat în campania 2017 prin prospecția magnetometrică și tomografia electrică, ce indicau faptul că respectivul șanț circumscria movila. Tronsonul de șanț identificat în caroul 20, avea lățimea de 2 m și o adâncime de 0,80 m de la nivelul actual de călcare, confirmând calitatea rezultatelor obținute prin cercetările non-invazive coordonate de dr. Alexandru Hegyi. Umplutura șanțului, prin aspectul său general, arată că umplerea s-a făcut coluvial, cel mai probabil șanțul fiind gol în momentul finalizării movilei, fiind legat în mod indubitabil de marcarea unei zone, cel mai probabil cu caracter sacru/funerar, zonă ce avea în centru platforma formată din nivelurile stratigrafice 10a și 10.

Astfel, de nivelurile 10 și 10a și implicit de momentul imediat anterior edificării movilei se leagă următoarele complexe, de la V la E: Șanțul 1, gropile de stâlp S.1 – S.8, C.4 – C.7, C.2, C.8, C.1 și, posibil, C.3.

Posterioare construirii movilei sunt, în ordine stratigrafică de la cele mai vechi la cele mai noi următoarele complexe arheologice: C.13, C.11 și C.10, C.12. Ultimele intervenții antropice în cadrul *Grămuradei de la Jupani* sunt legate de intervențiile neautorizate practicate de-a lungul vremii și care sunt în aceeași ordine, de la vechi la nou, următoarele: I.4, I.7, I.6, I.5, I.3, I.2, I.1.

Scurte concluzii

Toate aceste informații de ordin stratigrafic descrise mai sus au fost folosite pentru elaborarea matricei stratigrafice a movilei *Grămurada de la Jupani* (vezi **Imaginea 2**), în care au fost indicate șapte faze

¹³ Gumă 1993, 169.

¹⁴ Gumă 1993, 275, fig. 10.

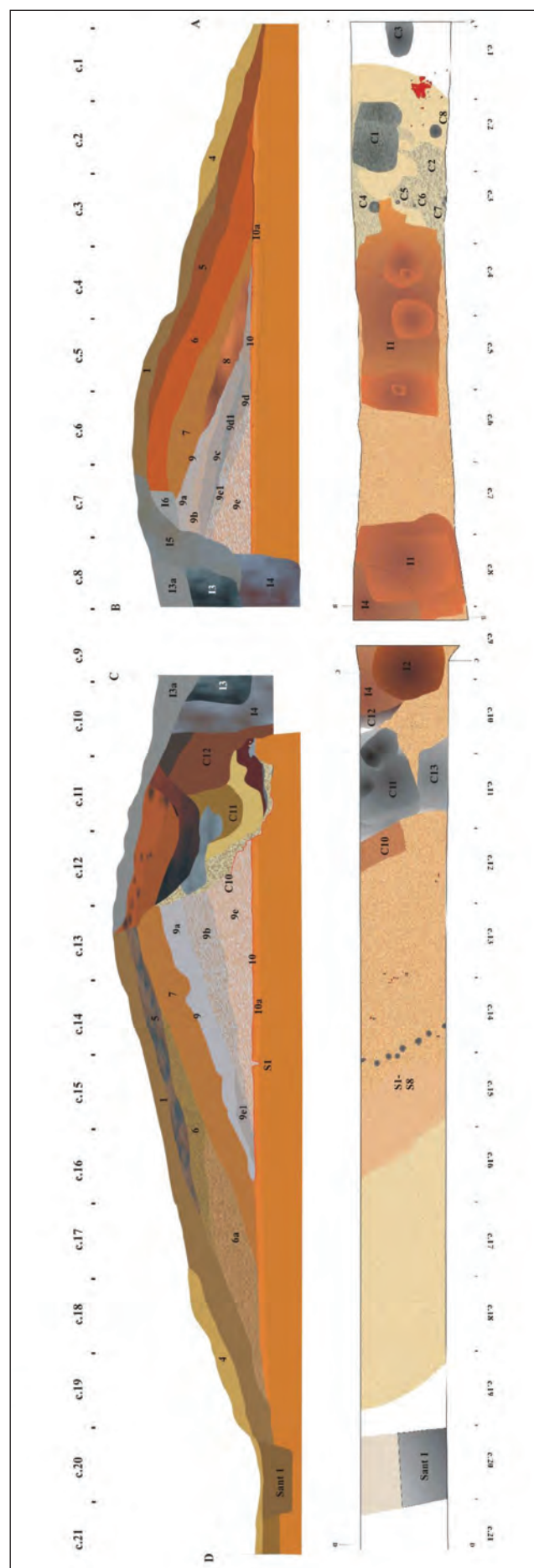
distincte numerotate cu cifre romane. Primele trei faze (faza I este numită *Amenajare platformă*, faza II *Corp movilă*, faza III *Finalizare Movilă*) sunt legate de momentele de amenajare a spațiului sacru pe care îl protejează movila și edificarea acesteia. Fazele următoare (IV-VII) sunt intervenții post-edificare movilă. Faza IV este legată de amenajarea complexului C.13, faza V de amenajarea complexelor relaționate între ele C.10 și C.11, faza VI este reprezentată de complexul C.12, iar faza VII reprezintă efectuarea intervențiilor neautorizate de epocă contemporană din cadrul acestei movile funerare.

Listă ilustrații

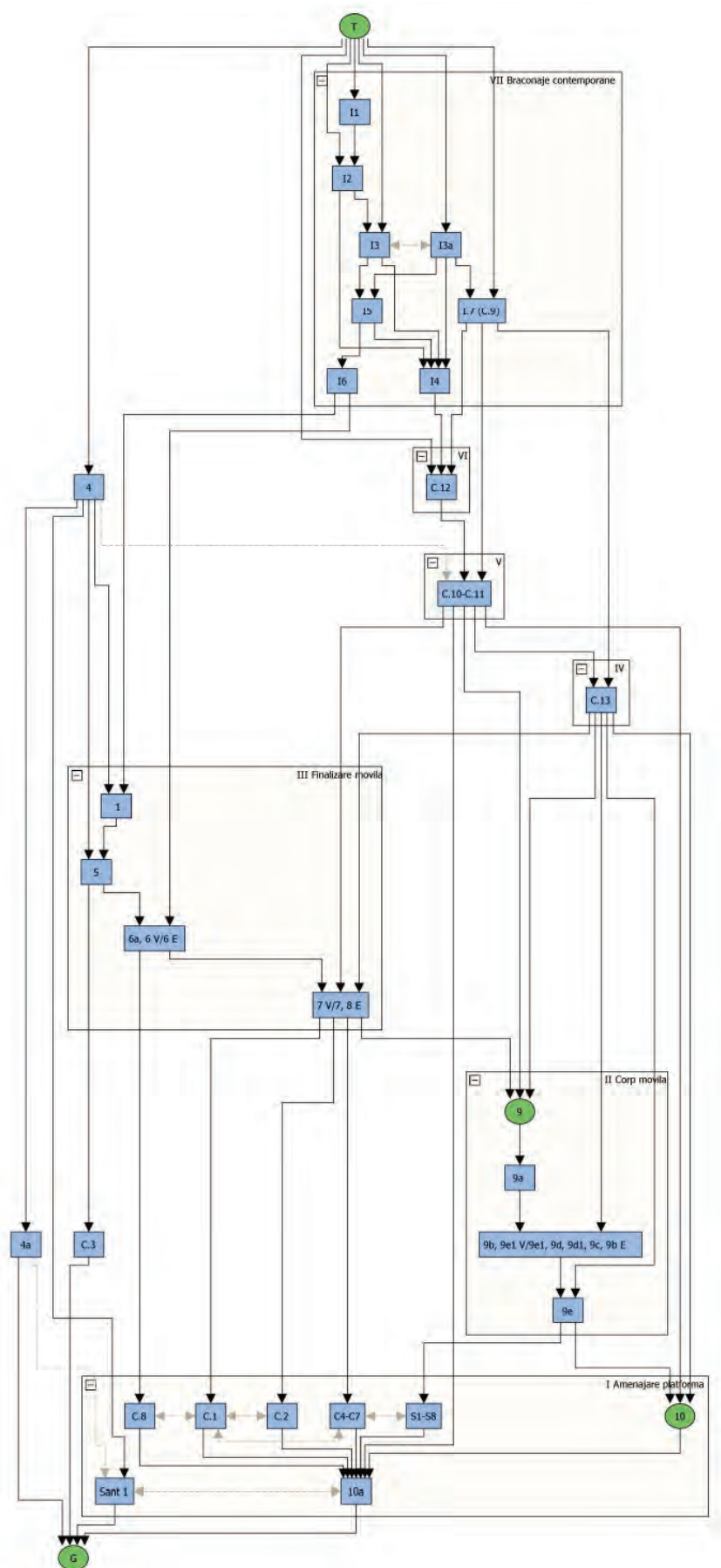
- Imaginea 1 Profilul nordic și *grundriss*-ul unității de cercetare S1/2017–2018 cu numerotarea unităților stratigrafice și a complexelor arheologice
- Imaginea 2 Matricea stratigrafică a movilei *Grămurada de la Jupani*, întocmită pe baza observațiilor din campaniile 2017–2018
- Foto 1 Ceramică din nivelul inferior de cenușă al complexului C.11
- Foto 2 Ceramică din nivelul inferior de cenușă al complexului C.11
- Foto 3 Ceramică din nivelul inferior de cenușă al complexului C.11
- Foto 4 Piese de bronz din nivelul inferior de cenușă al complexului C.11
- Foto 5 Obiecte de bronz din nivelul superior de cenușă al complexului C.11
- Foto 6 Mărgelile de substanță vitroasă/calcar/faianță din complexul C.11

Bibliografie

- Diaconescu *et alii* 2018 Diaconescu Dragoș, Bunoiu Victor, Muscalu-Crețescu Amina, Leonti Iulian, Hegyi Alexandru, Pinca Răzvan, Tincu Sorin, *Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș, punct: Grămurada de la Jupani*. În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2017, 2018*, 131–132.
- Gumă 1993 Gumă Marian, *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*. Bibliotheca Thracologica IV, București, 1993.
- Luca 2006 Luca Sabin Adrian, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*, Sibiu, 2006.
- Medeleț-Bugilan 1987 Medeleț Florin, Bugilan Ion, *Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din Banat*. În: *Banatica*, 9, 1987, 87–198.
- Moroz-Pop 1983 Moroz-Pop Maria, *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților din județul Timiș din paleolitic și până în Evul Mediu*. În: *Banatica*, 7, 1983, 469–490.
- Moroz-Pop 1988 Moroz-Pop Maria, *Raport preliminar de cercetare arheologică privind siturile arheologice din zona Glavița-Surdac*, manuscris nepublicat, Lugoj, 1988.
- Stratan 1974 Stratan Ioan, *Contribuții la cunoașterea Hallstattului timpuriu în Banat*. În: *Studii de Istorie a Banatului*, III, 1974, 2–11.
- Stratan-Vulpe 1977 Stratan Ioan; Vulpe Alexandru, *Der Hügel von Susani*. În: *Præhistorische Zeitschrift*, 52 (1), 1977, 28–60.

Imaginea 1

Imaginea 2

Foto 1

Foto 2

Foto 3

Foto 4

Foto 5

Foto 6